

2ο μεταΣυμπόσιο της εψσε - *ipso p. marty*

15 Νοεμβρίου 2014

Απάντηση στην συζήτηση της Ο. Μαράτου και του Κ. Μπαζαρίδη
Άννα Ποταμιάνου

Ευχαριστώ την κυρία Μαράτου, τον κύριο Μπαζαρίδη και τους συναδέλφους που θέλησαν να επανέλθωμε σ' αυτά που είχα πει στο 2^ο Συμπόσιο της Ελληνικής Ψυχοσωματικής Εταιρείας.

Θα αναφερθώ πρώτα σε όσα ενδιαφέροντα έθεσε η κυρία Μαράτου. Όμως θα ήθελα προηγουμένως να θίξω ένα θέμα που μέ απασχόλησε ακούγοντας όσα ειπώθηκαν στην διάρκεια του Μετασυμποσίου. Το θέμα συναντά εξ'άλλου κάποιες παρατηρήσεις της κυρίας Μαράτου και του κυρίου Μπαζαρίδη.

Η λειτουργική ανεπάρκεια στο ψυχικό πεδίο και η ψυχική αποδιοργάνωση, αναδείχθηκαν από όλους τους ομιλητές ως παράγοντες που οδηγούν στην έκλυση σωματικών διαταραχών και ασθενειών. Θα ήθελα να θυμίσω ότι όταν ιδρύθηκε η Ψυχοσωματική Σχολή των Παρισίων, η πρώτη ομάδα των ψυχοσωματιστών μιλούσε για deficit, δηλαδή για ανεπάρκειες ψυχικές υπαίτιες για την έκλυση των σωματικών διαταραχών.

Στην συνέχεια η οπτική άλλαξε. Μιλούσαμε για μερικές ελλείψεις – που μπορούσε μάλιστα να μην είναι μόνιμες – ως διευκολύνουσες τις σωματικές διαταραχές. Σήμερα αναφερόμαστε στην κοινή ενέργεια που κινεί τα δυο πεδία – ψυχικό και σωματικό – αλλά είναι διαφορετικά οργανωμένα στο κάθε πεδίο. Το ψυχοσωματικό φαινόμενο στεγάζει δυο διαφορετικές τάξεις που βρίσκονται σε διάδραση, αλλά δεν επικαλύπτουν η μία την άλλη. Το να συνδέομε τις δυο τάξεις σε σχέση αιτίου – αιτιατού απλουστεύει επικίνδυνα την ψυχοσωματική προσέγγιση και τροφοδοτεί θέσεις χρωματισμένες από την παντοδυναμία, όπως τόνισε και ο κ. Μπαζαρίδης.

- Η εργασία της σωματοποίησης ως προσπάθεια να δει ο αναλυτής τι μπορεί να διευκολύνει, και πώς, την σωματική διαταραχή ασφαλώς επιτρέπει υποθέσεις που

υποβοηθούν την νοηματοδότηση των συμπτωμάτων. Η νοηματοδότηση δεν σημαίνει ότι αποκαλύπτεται μία διαταραχή σωματική ή το φαινόμενο μιας νόσου ως καλυπτόμενα από την ενορμητική προβληματική. Δεν ανακαλύπτεται ότι το σώμα «σκέπτεται» και εμείς παρακολουθούμε το πώς σκέπτεται. Σημαίνει ότι αναλυτής και αναλυόμενος επιχειρούν να «σκεφθούν» επί του σωματικού, ξέροντας πάντα ότι η ερμηνευτική τους προσπάθεια έχει όρια και ότι η επιχείριση της συμβολοποίησης του οργανικού μέσω του λόγου δεν θα εξαντλήσει την πραγματικότητα του οργανικού.

Προτείνω να σταθούμε στην ιδέα ενός φάσματος περιπτώσεων στα πλαίσια του οποίου οι ψυχικές δυσκολίες ενδέχεται να ορίζουν εν πολλοίς την σωματική παθολογία ή να δρουν ως παράγοντες που την διευκολύνουν. Ή ακόμη βλέπουμε μία εντυπωσιακή συνεργία σωματικού και ψυχικού, όπως στο παράδειγμα που έδωσα στο κείμενό μου ή στα παραδείγματα που δίνουν ωρισμένοι νευροβιολόγοι .

- Πιστεύω ότι ο διάλογος με άλλες ειδικότητες είναι πολύ χρήσιμος, φθάνει να μην σκιάζει – έχει δίκιο ο κ. Μπαζαρίδης την ιδιαιτερότητα της ψυχαναλυτικής προσεγγίσεως.

Τώρα στα της κυρίας Μαράτου :

- Στις σωματοποιήσεις είτε βλέπουμε κάποιον για πρώτη φορά, είτε μας απασχολούν σωματικές διαταραχές που εμφανίζονται κατά την διάρκεια μιας ψυχαναλυτικής εργασίας, το βασικό ερώτημα που μας τίθεται για την παλινδρομική φορά, δεν αφορά την μορφή (όπως την ξέρομε στο ψυχικό πεδίο: τοπική, χρονική, μορφολογική) Αφορά το εάν υπάρχουν σημεία που την αναχαιτίζουν όταν αγγίζει το σωματικό ή ελλείπουν, όπως συμβαίνει στις αποδιοργανώσεις.

- Όταν υπάρχει ρήξις της σιωπής του σώματος, έλεγα ότι για τον αναλυτή το βασικό θέμα είναι τι επιφέρει η ρήξις; Παλινδρόμηση που δεν υπερβαίνει το ψυχικό πεδίο με καθηλώσεις που δεν σημαίνουν ελλείμματα, αλλά σφραγίδες; Ή η παλινδρομική φορά ξεπερνάει το ψυχικό πλαίσιο, αλλά αναστέλλεται η εξέλιξις της από δεσίματα σε όργανα και σωματικές λειτουργίες; Ή ακόμη τίποτε από αυτά δεν κρατάει και έχουμε αποδιοργανωτικό καλπασμό, διότι καμμία σύνδεση δεν συγκρατεί την κατάσταση.

Η στιγμή της εκλύσεως μιας ασθένειας συχνά συμπίπτει με κάμψεις των ψυχικών αμυνών. Αλλά αυτό δεν σημαίνει απ'ευθείας συσχετισμό με συγκεκριμένα γεγονότα.

- Τον όρο δέσματα χρησιμοποιώ για να διαφοροποιήσω τις οργανικές συνδέσεις από τις καθηλώσεις του ψυχικού. Έχω εξηγήσει γιατί σε άρθρα μου δημοσιευμένα το 1996 στα Ψυχολογικά Θέματα, том. 7 και το 2002 στην Revue de Psychosomatique, no. 22. Για λόγους οικονομίας χρόνου παραπέμπω σ'αυτά και ως προς τον όρο στο λεξικό του Βυζαντίου που αναφέρει το δέσμα ως συνώνυμο του «δεσμός». Τι δένεται και πώς στο επίπεδο του σώματος.

- Ως προς τα μέσα και το πλαίσιο : δεν νομίζω ότι όταν ο ψυχαναλυτής έχει να κάνει με άτομα που σωματοποιούν συστημικά, μπορεί να κινείται με όποια θεωρία του είναι οικεία.

Το βάρος του αντιληπτικού, οι δυσκολίες συμβολοποίησεως, οι έλλειμματικότητες των αναπαραστάσεων κ.α. επιβάλλουν αλλαγές ως προς το κλασσικό πλαίσιο και ως προς την πολιτική των ερμηνευτικών προσεγγίσεων. Ο χρόνος δεν επιτρέπει να δούμε τις διαστάσεις των διαφορών. Να ευχηθώ μόνον ένα συμπόσιο επί της Τεχνικής.

Να ευχηθώ επίσης την ψυχοσωματική ειδίκευση των ψυχαναλυτών, γιατί αυτή επιτρέπει την εγρήγορση και την στάθμιση των αντοχών του Εγώ του θεραπευόμενου.

- Για την χρηστική προβληματική : Ο P. Marty άλλαξε τον όρο «χρηστική σκέψη» σε «χρηστική ζωή», επειδή ήθελε να υπογραμμίσει ότι οι αποδιοργανωτικές ώσεις αφορούν και στοιχεία πέραν της νοητικής ζωής, στοιχεία συμπεριφοράς και οργανικά.

Το σκαλοπάτι της χρηστικής προβληματικής είναι πεδίο συρρικνώσεως λειτουργικής. Μπορεί να καταστεί όμως και αμυντικός φραγμός για την σωματική συμπτωματολογία, φραγμός που μπορεί να είναι χρόνιος. Κλείνοντας την διάβαση σε εκδηλώσεις του ενορμητικού, προστατεύει από τον κίνδυνο να κατακλυσθεί ο ψυχισμός από το βίαιο ερωτικών ή επιθετικών ώσεων.

Δηλώνει πτώχευση του ψυχικού. Όμως δεν οδηγεί πάντοτε σε άδειασμα και σε κατάρρευση του ζωτικού τόνου με συνέπεια την αποδιοργανωτική πορεία. Το τονίζω,

επειδή πολλοί συνδέουν άμεσα την χρηστική προβληματική με την θεμελιώδη κατάθλιψη.

Το 1998 παρουσίασα στο Παρίσι περιπτώσεις στις οποίες η μαζική συρρίκνωση των λειτουργιών του Εγώ παρείχε εικόνες δυσχερειών λειτουργικών του τύπου της χρηστικής σκέψεως με εγκυστώσεις αντικειμένων σε φαντασιώσεις πρωτογενούς πρωκτικότητας. Το ψυχικό πεδίο σε τέτοιες περιπτώσεις δεν αδειάζει.

Νομίζω λοιπόν ότι η χρηστική οικονομία υπόκειται σε πολλές μεταβλητές που δεν επαληθεύουν την αρχική μονολιθική περιγραφή του χρηστικού κύκλου.

- Στην ερώτηση της κυρίας Μαράτου εάν η παλινδρομική φορά ως άμυνα προς το τραυματικό συνεπάγεται μορφολογική παλινδρόμηση θα έλεγα ότι η έννοια του τραυματικού συνδέεται με αγκιστρώσεις αντιληπτικές σ' αυτό που έχει τραυματίσει. Είναι λοιπόν αντίθετη στην χαλάρωση των κρίκων της αλυσίδας, δηλαδή στην παλινδρόμηση. Οι αγκιστρώσεις τείνουν να ακινητοποιήσουν την ψυχική ζωή με το βάρος του αντιληπτικού.

Τα τραυματικά όνειρα, είναι ήδη ένα επίτευγμα ψυχικό του θεραπευόμενου. Επαναλαμβάνεται το τραυματικό για να φθαρεί με την επανάληψη του, αλλά σε μορφολογική μετατροπή των σκέψεων σε εικόνες.

Για τους Botella η επένδυση από τον ψυχαναλυτή κάποιων εικόνων που γεννώνται μέσα στον ίδιο από τον λόγο των θεραπευομένων, θα δημιουργήσει στους θεραπευόμενους εντύπωση αυθεντικότητας και αποδείξεως. Έτσι τα κενά των μη αναπαρασταθέντων διεγέρσεων θα βρουν αντίκρισμα σε αισθήματα σωματικά ή σε συναισθήματα και αναπαραστάσεις στο ψυχικό πεδίο όσων ζητούν την βοήθεια του ψυχαναλυτού.

Όσο για το παράδειγμα που ανέφερε η κα Μαράτου θα θυμίσω ότι σε ασθενείς που σωματοποιούν ο ψυχαναγκασμός της επαναλήψεως διηθεί όχι μόνον την θεματική (π.χ. επαναλήψεις βίαιων σκηνών κ.λ.π παραδείγματα που δίνω στο βιβλίο μου για το Τραυματικό), αλλά και την μορφή που παίρνουν οι εικόνες του ονείρου. Π.χ σε άτομα με κεφαλαλγίες, ο P. Marty παρατήρησε ότι ο μηχανισμός της καταστολής, που

χαρακτηρίζει τον ψυχικό χώρο, εικονογραφείται με εικόνες ακινητοποιημένων προσώπων, αγαλμάτων κλπ.

- Για το ερώτημα εν σχέσει με την «αυτοσυντήρηση» που μετά το 1920 εντάσσεται στον κύκλο της ενορμώσεως της ζωής, η στροφή της ενορμώσεως εναντίον εαυτού είναι μία από τις αμυντικές κινήσεις και ανήκει στον μηχανισμό της διπλής αντιστροφής.

- Τέλος για τις διαφορές μεταξύ ασθενειών θα πω ότι τείνομε να συσχετίσωμε την μορφή της παθολογικής σωματικής διαδρομής με την ιστορία του υποκειμένου που υποφέρει. Και θα τολμήσω να πώ ότι τελικά η προσπάθεια νοηματοδοτήσεως έχει περισσότερη σημασία – λόγω της ψυχικής εργασίας που διακινεί – από το εάν μία ερμηνεία ανταποκρίνεται ακριβώς στην αντικειμενική πραγματικότητα.

Για τις μεστές παρατηρήσεις του κ. Μπαζαρίδη θα ήθελα να τονίσω πόσο με βρίσκουν σύμφωνη τα σχόλιά του για το περιορισμένο των γνώσεων μας και για το πόσα μας ξεφεύγουν.

- Δεν νομίζω να υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος για τον ψυχαναλυτή από την σιγουριά της θέσεως εκείνου που γνωρίζει και την δύναμη του «κατέχοντος» τις απαντήσεις, όταν η ψυχοσωματική προβληματική είναι τόσο πολύπλοκη και όταν ο ψυχισμός μας «πλανάται» με τις δυο έννοιες του όρου.

- Για την εργασία σωματοποίησης : θα έλεγα ότι είναι αναγκαία όταν σκεπτόμαστε τις ανεπάρκειες της αναπαραστατικότητας και των συμβολικών αναφορών. Μπορεί να δει κανείς την ιστορία ενός σωματικού γεγονότος – δηλαδή το τι προηγείται της εκλύσεως του σωματικού συμπτώματος – ως ένα σήμαντρο που ηχώντας μέσα μας καλεί επερωτήσεις. Με άλλα λόγια καλεί σκέψεις και ψυχική διεργασία. Το εάν θα μπορέσωμε να ακούσωμε τον ήχο και να γίνει κατανοητός, εξαρτάται από την διαθεσιμότητα σκέψεων και την συναισθηματική αντοχή στον φόβο που μας προκαλεί η ιδέα του «μη ακεραίου» σώματος σε σχέση με τις ψυχικές ελλειμματικότητες, όπως και η συνειδητοποίησης του ότι εν πολλοίς στοιχειοθετούμε την μοίρα μας.

- Εισήγαγα και περιέγραφα την ιδέα της optimum σαγήνης από τον θεραπευτή, θεωρώντας ότι μετριάζεται έτσι ο τρόμος των ευνουχιστικών φαντασιώσεων του θεραπευομένου και ενισχύεται ο ναρκισσισμός του, οπότε η ευχαρίστησις του ερευνώ / κατανοώ αντιστρατεύεται τις αντιστάσεις του. Άρα συμφωνώ με τον κύριο Μπαζαρίδη ότι το σωματικό γεγονός καλεί την διεργασία του, καλεί ένα πριν και ένα μετά και την κατά το δυνατόν ένταξή του στην ψυχική ζωή. Εάν όμως πάρει την σημασία και την θέση ενός αντικειμένου ανατρέπει τον στόχο της ενορμώσεως με συνέπειες γι' αυτόν που βιώνει την ανατροπή.

- Χρειάζεται να τροποποιήσωμε το πλαίσιο; και ποια είναι τα όρια της ερμηνευτικής παρεμβάσεως , δηλαδή του ερμηνευτικού λόγου;

Η απάντησις στο ερώτημα βασίζεται στην ικανότητα του ψυχαναλυτή να σταθμίσει τις αντοχές του Εγώ του θεραπευομένου και την διαπερατότητά του από τις ενεργειακές φορτίσεις και ενορμητικές ώσεις, όπως και το βάρος του αντιληπτικού.

- Πολυδαίδαλη και ασφαλώς συχνά δύσκολα προσδιοριζόμενη διαδρομή : ο κ. Μπαζαρίδης έχει δίκιο. Αλλά όποιος επιλέγει να γίνει ψυχαναλυτής καλείται να δώσει την κατάφαση του στον μόχθο της διαδρομής . Για μένα αυτό σημαίνει να μετατοπισθεί ο ίδιος από το αυτάρεσκο παντοδυναμικών ιδεών. Το «ίσως», το πιθανόν, το «ενδέχεται» είναι κλειδιά που ανοίγουν την ερμηνευτική προσέγγιση στην ακρόαση εαυτού. Γιατί μην γελιόμαστε οι ασυνείδητες φαντασιώσεις και οι επαναλήψεις δουλεύουν τον ψυχαναλυτή , όσο και τους θεραπευομένους. Μόνη διαφορά είναι ότι ο αναλυτής υποτίθεται ότι αυτό το έχει συνειδητοποιήσει. Φθάνει βέβαια να μην παραμερίζει την γνώση.

Ευχαριστώ την κα Μαράτου και τον κ. Μπαζαρίδη για τον κόπο να διαβάσουν και να συζητήσουν τις απόψεις μου, όπως και όλους που επεξεργάζονται τα θέματα εδώ σήμερα.

A. Ποταμιάνου